

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Monika Šegula

**Vpliv grške religije na krščanstvo:
primerjava Jezusa in Dioniza**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Monika Šegula

Mentor: izr. prof. dr. Marjan Smrke

**Vpliv grške religije na krščanstvo:
primerjava Jezusa in Dioniza**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

ZAHVALA

Hvala prijateljici Andreji, za vso pomoč pri študiju in pisanju diplome

Hvala mojim staršem in ostalim, ki so verjeli vame skozi celoten študij

Hvala fantu Aljažu za podporo v vsem, česar se lotim

Hvala tudi mentorju za dobre nasvete in prijaznost

Vpliv grške religije na krščanstvo: primerjava Jezusa in Dioniza

Nekateri strokovnjaki menijo, da lahko v krščanstvu najdemo tudi elemente drugih religij in verstev, med drugim tudi elemente iz grške religije oziroma mitologije. Za krščanstvo je namreč značilno križanje idej, v njegovi doktrini lahko tako najdemo sledi platonizma, judaizma, gnosticizma, stoicizma in še česa, kar ga naredi za veličasten sinkretizem. Raziskovalno vprašanje diplomskega dela se na podlagi tega glasi: »Kakšen vpliv je imela grška religija na evangelijske predstave o Jezusu?«. Diplomaska naloga temelji na primerjavi grške religije in krščanstva in na primerjavi grškega boga Dioniza in krščanskega mesije Jezusa kristusa. Freke in Gandy, avtorja knjige *The Jesus Mysteries*, kot vzporednice med njima izpostavljata npr. mite o njunem rojstvu, oba sta premagala smrt in vstala od mrtvih, oba ustanavljata skupnost, njuni simboli so si zelo podobni, najbolj pa ju povezuje »vinski čudež« oziroma sprememba vode v vino. Ravno s to primerjavo je bilo moč odgovoriti na raziskovalno vprašanje.

Ključne besede: krščanstvo, grška religija, Dioniz, Jezus kristus, sinkretizem.

Influence of Greek religion on Christianity: comparison of Jesus and Dionysus

Some experts think elements of other religions and beliefs can be found in Christianity, among them elements from Greek religion or mythology. Mixing of ideas is characteristic of Christianity, traces of Platonism, Judaism, Gnosticism, Stoicism and others can be found in its doctrine, which makes Christianity a magnificent syncretism. Thus, the question of my research for this thesis is: "What kind of influence did Greek religion have on the notion of Jesus in the Gospels?. The thesis is based on the comparison of Greek religion and Christianity and of the Greek god Dionysus and the Messiah of Christianity Jesus Christ. The authors of the book *The Jesus Mysteries*, Freke and Gandy, point out parallels between them, for example myths of their births, they have both overcome death and resurrected, they both established a community, their symbols are very similar, but what connects them the most is the "wine miracle" or turning water into wine. It was with the help of this comparison, that I was able to answer the question of my research.

Key words: Christianity, Greek religion, Dionysus, Jesus Christ, syncretis.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	6
1.1	RAZISKOVALNO VPRAŠANJE.....	7
1.2	CILJI.....	7
1.3	METODE DELA.....	7
2	OSNOVNI POJMI.....	7
2.1	MITOLOGIJA.....	7
2.1.1	MISTERIJI.....	9
2.2	GRŠKA RELIGIJA.....	9
2.3	DIONIZ.....	10
2.4	KRŠČANSTVO.....	12
2.5	JEZUS.....	14
3	PRIMERJAVA GRŠKE RELIGIJE IN KRŠČANSTVA.....	15
4	PRIMERJAVA JEZUSA IN DIONIZA.....	19
4.1	VINSKI ČUDEŽ.....	25
5	VPLIV GRŠKE RELIGIJE NA KRŠČANSTVO.....	28
5.1	KRŠČANSTVO KOT SINKRETIZEM.....	30
6	SKLEP.....	31
7	LITERATURA.....	33

KAZALO SLIK

Slika 3.1:	Chi-rho monogram.....	18
Slika 4.1:	Mozaik iz »Dionizove hiše« v Paphos Cyprus iz 4. stoletja.....	20
Slika 4.2:	Duccio di Buoninsegna, Rusellai Madona (detail 1) 1285.....	20
Slika 4.3:	Odlitek iz mavca iz 3. stoletja.....	23

1 UVOD

Krščanstvo je že dolgo največja religija na svetu, torej ima velik vpliv na prebivalstvo. Vendar je izvor te religije še vedno v marsičem skrivnosten in ravno to je pritegnilo mojo pozornost. Že od malih nog me je zanimalo, ali je Jezus v resnici obstajal ali je nastal le kot plod domišljije evangelistov, ki so napisali evangelije in o katerih so nam govorili duhovniki pri verouku. Dandanes se sama bolj obračam k tezi, da Jezus ni bil zgodovinska oseba, moje mnenje pa je tudi, da zgodba o Jezusu izhaja iz religij, ki so starejše od krščanstva. Obstajajo strokovnjaki, ki ugotavljajo oziroma razmišljajo v smeri, da so v krščanstvu tudi elementi iz drugih verstev in religij, delno tudi iz grške religije oziroma mitologije, kateri pripada tudi bog Dioniz. Ker torej lahko najdemo kar nekaj podobnosti tako med grško religijo in krščanstvom kot tudi med Dionizom in Jezusom, sem le-te raziskala.

Diplomska naloga je sestavljena iz več poglavij, ki si postopoma in smiselno sledijo. Najprej sem razložila osnovne pojme, ki so vezani na temo diplomske naloge. Ker so tako za Dioniza kot za Jezusa značilni miti oziroma misteriji, v katerih ju spoznamo, sem najprej razložila pojem mitologije in misterijev, nato pa pojma grška religija in krščanstvo, pri čemer je poudarek na »bogovih«, ki me zanimata. Sledi primerjava najprej grške religije in krščanstva, nato pa še primerjava Dioniza in Jezusa, pri čemer sem se osredotočila predvsem na »vinski čudež«, ki mislim, da ju najbolj povezuje. Primerjava temelji predvsem na podobnostih, saj menim, da je ravno to dokaz vpliva grške religije na krščanstvo. V sklepnem delu sem podala ugotovitve diplomske naloge, odgovorila na zastavljeno raziskovalno vprašanje in ugotovitve umestila v širši kontekst.

1.1 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Pri pisanju svojega diplomskega dela sem se osredotočila na vprašanje: »Kakšen vpliv je imela grška religija na evangelijske predstave o Jezusu?«

1.2 CILJI

Cilj in pomen diplomske naloge je prikazati podobnosti med starogrškim Dionizom in krščanskim Jezusom z osredotočanjem na primer "vinskega čudeža" in s tem preveriti ne/upravičenost tistih krščanskih pojmovanj, ki pripovedi o Jezusovih čudežih prikazujejo kot nekaj edinstvenega.

1.3 METODE DELA

V diplomski nalogi sem kot prvo metodo uporabila komparativno metodo, s katero sem na podlagi primerjanja mitskih elementov dveh religij ponazorila predvsem podobnosti med grško religijo in krščanstvom in posredno med Jezusom in Dionizom. Uporabila sem tudi študijo primera, s katero sem na kratko analizirala primer "vinskega čudeža", ki Dioniza in Jezusa najbolj povezuje in s tem skušala odgovoriti na raziskovalno vprašanje.

2 OSNOVNI POJMI

Ker so tako za Dioniza kot za Jezusa značilni miti, po katerih ju sploh spoznamo, bom najprej razložila pojem mitologije in misterijev, nato pa pojma grška religija in krščanstvo, pri čemer je poudarek na bogovih, ki me zanimata v diplomskem delu.

2.1 MITOLOGIJA

Vsaka religija pripoveduje o nečem in ta pripoved vsebuje zgodbe, mite, trditve, ki jih ne moremo dokazati. W. Paden pravi, da je mit glavni element posebnega religijskega jezika. Beseda mit izhaja iz pojma mythos iz antične Grčije, ki po eni strani pomeni globljo resnico, po drugi pa pravljico, ki nasprotuje logosu, resnici (Smrke 2000, 57). Cavendish in Ling (1988, 8) o mitih pravita: »Miti so domišljajska izročila o naravi, zgodovini in usodi sveta, bogov in družbe.« Za njih so značilni običaji in obredi, v katerih se kažejo verovanja ljudi, ustvarjajo pa tudi vedenjske navade. Miti so bili značilni že za primitivna ljudstva (Cavendish in Ling 1988, 8–11). Osnovni religijski miti so miti o kozmogoniji, (o nastanku sveta), teogoniji (nastanku bogov),

antropogoniji (nastanku prvih ljudi), sociogoniji (nastanku družbe), zoogoniji, (nastanku živalskih vrst) in kozmologiji (delovanju sveta) (Smrke 2000, 57). Nemški filolog in arheolog Creuzer pravi, da je mit pomemben, ker le s pripovedjo ohranja posredovano in distancirano povezanost, ne identificira, ampak napotuje na nekaj (Frank 2003, 86). Za Lévi-Staussa pa je mit jezik in mora biti povedan, saj je del človeškega govora (Lévi-Strauss 1955, 430). Frank imenuje mitologijo razodeta religija, v kateri so ideje simbolično razodete in splošno dostopne (Frank 2005, 181). »Mitsko mišljenje si ne prizadeva za to, da bi začelo z jasnega izhodišča in prišlo na jasen cilj in nikoli ne prehodi vse proge: vedno mu je še nekaj ostane. Tako kot rituali so tudi miti brez konca.«, še pravi Frank (Frank 2003, 99).

Danes v mite zaradi določenih razlogov dvomimo, saj na zahodu beseda mit pomeni neresnično in izmišljeno zgodbo. Literalisti pa so tisti verniki, ki besede in stavke svoje religije razumejo dobesedno in v njih verjamejo (Cavendish in Ling 1988, 33). V antiki beseda mit ni pomenila nekaj neresničnega, ampak je bila zabavna zgodba, za nove člane pa je pomenila skrivno kodo, ki vsebuje globoko duhovnost (Freke in Gandy 1999, 21).

Glavne teorije s katerimi preučujemo mite so simbolne, funkcionalistične in strukturalistične. Funkcionalistične govorijo o pomembnosti funkcij mitov, ki so odobravanje pravil pri poročnih običajih, pri umetnosti, pri odnosih med sorodniki, pri žrtvenih navadah, vojskovanju, podložnosti žensk, oblasti kraljev itd. Funkcija mitov je tudi lajšanje bolečine in potešitev radovednosti. Za simbolne teorije je značilna analiza mitov kot komunikacije v simbolih (Cavendish in Ling 1988, 8–11). Mite lahko primerjamo na podlagi simbolov, ki jih najdemo v njih in v sanjah, npr. različne pošasti, čudne podobe in bitja. Freud pravi, da so sanje potlačene želje ljudi, ki se nam kažejo kot take čudne podobe. (Freud v Cavendish in Ling 1988, 8–11). Če lahko v mitu najdemo nek pomen, le-tega ne najdemo v elementih njegove sestave, ampak v njihovi kombinaciji, pravi Lévi-Strauss, ko govori o strukturalistični analizi mita. Pravi pomen dajo mitu njegove enote, ki niso izolirane, temveč so združene v snope. Mit ima lahko več različnih verzij in strukturalistična analiza mita mora vzeti vse v obzir. S strukturalistično analizo mita je možno organizirati vse možne variante mita kot serije v permutacijsko skupino in s tem se prejšnji kaos uredi (Lévi-Strauss 1955, 428–444).

2.1.1 MISTERIJI

Miti, ki razlagajo versko obredje, so misteriji. Misterij pomeni ezoterično¹, religiozno resnico, ki je pred razkritjem in posredovanjem zavarovana s sankcijo. Frank (2005, 176) misterij imenuje skrivni kult, pri čemer je misterij mišljen kot nečutna ideja. V kultu je resnično bistvo v neposredni obliki še na nek način skrito in je njegov misterij. Mysterion, ki pomeni skrivnost, skrivni nauk, skrivni kult, je po vsej verjetnosti izpeljan iz *myo*, ki pomeni zapreti, posebej zapreti oči, tudi ustnice, torej umolkniti. *Mystes* pomeni posvečenca v orgije, *mystikos* pa zadeva skrivne nauke in skrivnostne pomene. Sais v Egiptu in Eleuzina iz severovzhoda Aten sta bili npr. mesti misterijskih kultov, ki sta bili povezani z rojstvom Dioniza (Frank 2005, 176–181). Te skrivne oblike čaščenja so bile dostopne le posameznikom, ki so bili posebej posvečeni. Le-tem je bilo zagotovljeno, da jih čaka posmrtno življenje v drugem svetu, razkrita pa jim je bila tudi skrivnost. Pripadnost enemu misterijskemu kultu ni izključevala posvečenosti v druge (Eliade 1996, 167). Najpomembnejši kult misterijev so bili eleuzinski misteriji (namenjeni so bili boginjama Demetri in Perzefoni), orfični misteriji (pripadniki so častili Orfeja, arhetipskega pevca, ki je igral na liro) in dionizični misteriji (častili so boga Dioniza) (Howatson 1989, 360).

2.2 GRŠKA RELIGIJA

Grška religija spada med poganske² religije. Izraz poganski v originalu pomeni prebivalec podeželja, uporabljen pa je bil s strani krščanstva z namenom, da mu dodajo slabšalno noto. Vendar je to omalovaževanje neupravičeno. Poganska civilizacija je prispevala s številnimi literarnimi deli in z ogromno znanstvenimi geniji. Njihovi astronomi so npr. vedeli, da ima Zemlja obliko sfere in da se skupaj z ostalimi planeti vrta okoli sonca. V grški poganski kulturi imajo korenine koncepti demokracije, javne knjižnice, gledališče, olimpijske igre in še kaj. Poganstvo veliko ljudi povezuje s čarovništvom ali z miti o bogovih Olimpa, o katerih sta pisala Heziod in Homer. Vendar ni le to. Misleci, umetniki in inovatorji antičnega sveta so prispevali k različnim religijam, ki jih poznamo kot misterije. Le-ti so ponujali ljudem osebno razsvetljenje (Freke in Gandy 1999, 15–16). Najbolj znani grški misteriji so eleuzinski misteriji in so bili izvajani v čast Velike matere boginje in boga Dioniza. Veliko različnih kozmogonskih teorij je bilo v antiki, po katerih je svet s Kronosom postal posveten, z Dionizom pa spet duhoven.

¹ Pomeni notranje in je značilno predvsem za antične misterije, je božanstvo v naravi.

² Izraz poganstvo se uporablja za religije predvsem antičnih in srednjeveških ljudstev, ki so se pri obredih in molitvah obračala na številne bogove in druga mitološka bitja.

Dionizu je bila najbolj naklonjena Grčija, ki mu je posvetila misterije v Atenah, Argolidi, Kreti, v Prednji Aziji in v grških kolonijah v Italiji in na Siciliji (Frank 2005, 224). Svetišče v Elevizini je bilo dokončno uničeno leta 396 s strani krščanskih fanatikov. Do takrat pa so te misterije praznovali več kot 11 stoletij (Freke in Gandy 1999, 18). Atenska polis je poznala tako elevzinije kot tudi ljudsko religijo, pri čemer so bile elevzinije monoteistična in spiritualna religija, ljudska religija pa je bila politeistična. Le-ta je nam malo bolj znana in ne zanika možnosti prehoda iz ezoteričnega v eksoterično (Frank 2005, 183).

2.3 DIONIZ

Dioniz je bog grških mitov, ki jih proučujemo iz grške umetnosti in književnosti. V različnih zvrsteh mitov najdemo Heziodove in Homerjeve pesnitve, v katerih je Zemlja rodila Morje in Gore, Nebo, Gigante, Kiklope in Titane, ki so bili pod vodstvom Kronosa in Ree. Rodili so se jima Had, Hestija, Pozejdon, Demetra in Zevs (Cavendish in Ling 1988, 120). Le-ta se je združil z mnogimi boginjami in umrljivimi ženskami, med drugim tudi s tebansko princeso Semelo, ki mu je rodila otroka z imenom Dioniz. Hera je nato, zaradi ljubosumja, Semelo kaznovala s strelo in prezgodnjim rojstvom. Zevs je rešil otroka, ga skril v svoje stegno in čez nekaj mesecev se je drugič rodil Dioniz (Eliade 1996, 230). Dioniz je postal tudi eden izmed dvanajstih bogov, ki so živeli na Olimpu v Atenah, saj je prevzel prestol boginje Hestije (Cavendish in Ling 1988, 124–133). Dioniz je po izvoru bog vegetacije, je gospodar plodnosti, zato ima falus pomembno vlogo v njegovih praznovanjih. Ker je iz hada rešil svojo mater Semelo, mu ta vstop v podzemlje daje značilnost htonskega božanstva. S tem ima vpliv na rodovitnost zemlje, pomeni tudi obnovo letnih časov, menjavo smrti in življenja (Osvald 2000, 228). Glede na oblike dionizičnega kulta ali družbene posledice pa lahko rečemo, da je Dioniz bog osvobajanja, odpravljanja prepovedi, tabujev, je bog sproščanja, simbolizira mračne sile, ki pridejo iz podzavesti in globino življenjske energije. Dioniz se je poročil s Ariadno, ki je bila egejska boginja rastlinstva, številni dionizični motivi pa jo prikazujejo v zvezi z Dionizom. Ariadna in Semela sta lika odrešitve, ki je mogoča zaradi Dionizove daritve in ljubezni (Chevalier 2006, 112).

Hölderlin, nemški pesnik in prevajalec iz časa romantike, ki je uresničevanje ideala videl v svetu stare Grčije, v njeni religiji, kulturi in demokraciji, pa Dioniza imenuje vinski bog. V svojih pesmih ga obravnava kot boga, v čigar darovih je združeno doživetje kulturne skupnosti. Hölderlin je tako Dioniza odlikoval kot boga skupnosti, naslavlja ga namreč »skupni bog«.

Dokaze o razumevanju Dioniza kot skupnega boga lahko najdemo že v antičnih besedilih. Diodor Sicilski, Evripid, Heliodor so npr. tisti, ki so pisali, da so si vsa ljudstva, tudi negrška, ki častijo Dioniza, pri tem enotna (Frank 2003, 89).

Evripid je pisal o mitih o Dionizu, ki jih imenujemo Bakhe, zaradi njegovega rimskega imena Bakh. Ljudstva stopijo skupaj kot bakhanti in bakhantke in imajo slavnostno večerjo ali pa zbor v čast boga (Frank 2003, 89). Ta praznovanja, slavljenja imenujemo Dionizični misteriji, ki so bili v času klasične dobe elevzinska praznovanja v čast Demetre, dokončno pa so se v religioznem pogledu oblikovali v helenizmu³. Dionizični misteriji niso prišli z vzhoda, ampak so se razvili iz starogrškega čaščenja boga Dioniza (Osvald 2000, 225–227). Njegovo ime je bilo v Grčiji omenjeno že v pozni bronasti dobi, arheološke najdbe pa kažejo, da so ga na otoku Keos častili že od 15. stol. pr. n. št. (Howatson 1989, 126–127). Zaradi teh dokazov, bi lahko bila njegovo ime in kult po izvoru mikenska. Vsako leto se je okrog 3000 prebivalcev Aten odpravilo na 30 kilometrsko romanje v Elevzino, kjer so praznovali jesenske Dionizove misterije. Na začetku plešoče procesije so nosili kipec Dioniza, nato so se nagi okopali v morju, na koncu vseh ceremonij pa so prišli do vrat Telesteriona, velike iniciacijske dvorane, v katero so lahko stopili le izbrani (Freke in Gandy 1999, 19). Pri obredu so razkazovali falus, kar pa je bilo v vsakem primeru religiozno dejanje. Predstavljalo je plodilni organ Dioniza, boga in smrtnika, ki je premagal smrt. V modernem svetu take religiozne izkušnje ne poznamo. Krščanstvo npr. v primerjavi z misterijskimi religijami, ne pozna zakramentalne vrednosti spolnosti (Eliade 1996, 171). Za Dionizov kult je bila značilna maska, ki je bila simbol predaje posameznikove istovetnosti in sredstvo za njeno preobrazbo. Ta maska je bila na stebru, ki je bil ovit v kos blaga (Howatson 1989, 127).

V več pesmih najdemo Dioniza, kako daje ljudem trto in vino, zato ga označujemo tudi kot boga rodovitnosti, vinogradništva in pijanstva. Ob njem so večkrat prikazane plešoče bakhantke, saj jih Dionizova moč popelje v ekstazo (Cavendish in Ling 1988, 124–133). Dioniz je bil največkrat upodobljen kot mladenič bujnih las, ki počiva z grozdom ali vinsko čašo ali pa s tirsom⁴ (Howatson 1989, 127). Dioniz je s tem bog, ki sprošča nagone in osvobaja človeka družbenih in

³ Helenizem je obdobje grške kulture, ki se začne ob smrti Aleksandra Velikega 323 pr. n. št. in se konča z rimsko zmago nad Grčijo konec 1. st. pr. n. št. V tem času je imela grška kultura največji vpliv, tudi v Aziji in Egiptu, kjer so bila pomembna središča grške civilizacije in gospodarstva. Obdobje se imenuje tudi aleksandrska doba.

⁴ Palica, ki ima na vrhu privezan šop bršljana.

etičnih norm, prepovedi ali tabujev (Osvald 2000, 229). Ena izmed možnosti premagovanja ločenosti po Frommu so »orgiastična stanja« različnih oblik. Med ta stanja spadajo tudi avtosugestivna stanja transa, ki včasih vsebujejo droge. Primitivna plemena so velikokrat reševala probleme na ta način. Pri tem zunanji svet izgine, s tem pa tudi občutek ločenosti človeka od njega. Skupinski rituali še povečajo ta učinek, saj se pridruži doživetje združitve s skupino (Fromm v Frank 2003, 87). Plešoče bakhantke so ravno primer skupinskih ritualov, kjer so prisotna ta stanja.

2.4 KRŠČANSTVO

Krščanstvo je danes največja religija na svetu, saj ima več kot milijardo in pol pripadnikov, kar je okrog 30 odstotkov sveta. Prevlado ima v Evropi, Ameriki, Avstraliji, Novi Zelandiji in v nekaterih delih Afrike. Število kristjanov pa je močno odvisno od kriterija ocenjevanja. Če za kriterij krščanskosti štejemo verovanje v Jezusovo »vstajenje«, potem večina evropskih kristjanov ni kristjanov. Če pa gledamo na podatke o krstu, s katerim ljudje postanejo pripadniki krščanstva, pa je večina Evropejcev kristjanov. Problem pri ocenjevanju je tudi, da je krščanstvo že od začetka sinkretistično. Sociološko gledano se krščanstvo ne izključuje z drugimi pripadnosti in verovanji, doktrina krščanstva pa teoretično tega ne dovoljuje. Tudi religioznost v Sloveniji je zaznamovana predvsem s krščanstvom. Kar 70 odstotkov Slovencev pripada rimskokatoliški cerkvi (RKC), ki je največja krščanska skupnost (Smrke 2000, 194–195). Katoliška cerkev izhaja iz izraza *katholikos*, ki v grščini pomeni vesoljen, splošen. Pridevnik rimskokatoliška cerkev označuje velik pomen Rima in rimskega škofa oziroma papeža, ki je s stališča RKC naslednik apostola Petra (Smrke 2000, 246–247).

Krščanstvo je danes močno diverzificirano, deli se na stotine vej, ki imajo različne doktrine (Freke in Gandy 1999, 248–255). Leta 1994 je bilo v Enciklopediji Britannici zapisano, da poznamo 22000 različnih sekt, denominacij in krščanskih cerkva (Smrke 2000, 194–195). Krščanstva, ki so nastala do propada zahodnega rimskega cesarstva leta 476, imenujemo antična krščanstva. Med najpomembnejše sodijo marcionisti iz 2. stoletja, ki so zagovarjali dualistično, gnostično doktrino, v kateri sta svet ustvarila dobri in slabi bog. Montanisti iz 2. polovice 2. stoletja so bili zbrani okrog Montanusa, ki se je razglasil za preroka in zahteval skupno lastnino in asketsko življenje. Donatisti iz 4. Stoletja so nastali pod vodstvom škofa Donata, ki je menil, da zakramenti, ki jih podeljuje grešni duhovnik niso veljavni. Pelagijanci iz

4. do 5. stoletja, ki jih je vodil britanski menih Pelagij, so zanikali izvorni greh, saj na otrocih ni greha Adama in Eve. Arijanci iz 3. do 4. stoletja pa so nastali po zaslugi aleksandrijskega duhovnika Arija, za katerega je bil Jezus le podoben bogu očetu ni pa bil božanski. Vsa ta gibanja pa so zaradi preganjanj ali drugih razlogov v glavnem izumrla (Smrke 2000, 207–211). Prve krščanske skupnosti so govorile v aramejščini in v grščini. Vsi krščanski napisi in kamnite plošče, ki so ohranjene v rimskih katakombah, so do 3. stoletja napisane v grščini. Tudi terminologija prvotnega krščanstva na področju nauka, organizacije in kulta je grška (Donini 1965, 295). Krščanstvo je imelo v času rimskega imperija v začetku 4. stoletja, ki je štelo okrog 60 milijonov prebivalcev, kar od 5 do 7,5 milijona pripadnikov. Stark pravi, da to pomeni, da se je krščanstvo zelo hitro širilo in je imelo kar 40-odstotno rast na desetletje oziroma 3,42-odstotno na leto. To je takrat uspelo le krščanstvu, dandanes pa uspe le malokateri verski skupnosti (Smrke 2000, 207–211). Večina kristjanov veruje v zgodovinski obstoj Jezusa, vse te tisočine krščanskih cerkva pa Jezusu pripisujejo poseben pomen, ga štejejo za kristusa (mesijo). Vendar krščanstvo ni več dominantna sila kot je bila nekoč, zato naša kultura išče novo duhovno smer (Freke in Gandy 1999, 248–255). Krščanstvo je bilo najprej religija skupine judov. Od drugih so se razlikovali po tem, da so verovali, da je po tem, ko je bil Jezus obsojen na smrt in bil križan, tretji dan vstal od mrtvih in se nato 40 dni prikazoval različnim skupinam ljudi. Verjeli so tudi, da je on mesija, ki so ga čakali. Odločilen pri nastanku krščanstva je bil heleniziran rabin Savel, ki je sprva preganjal jude-kristjane, na poti v Damask, kjer bi nadaljeval s preganjanjem, pa naj bi se mu, kot pravijo apostolska dela, prikazal Jezus in ga ogovoril v hebrejščini. Nato se je Savel spreobrnil, začel vneto pridobivati privrženca krščanstva, ne glede na to, ali so judje ali ne in si spremenil ime v Pavel. Pavel pravi, da ni pomembno ali si obrezan ali si Jud ali Grk, če veruješ v nauk krščanstva, spadaš v cerkev. In Pavel je tisti, ki je krščanstvo osamosvoji od judovstva (Smrke 2000, 196–197).

Knjiga, po kateri se ravna kristjani in je v bistvu zbirka spisov, knjig in evangelijev, se imenuje Biblija in predstavlja doktrinarni temelj krščanstva. Krščanska biblija je sestavljena iz dveh zbirk spisov oziroma knjig in sicer iz hebrejske, judovske biblije, ki ji kristjani pravijo tudi Stara zaveza in iz zbirke spisov, ki ji krščanstvo pravi Nova zaveza in je zapisana v grščini. Katoliška in pravoslavna Stara zaveza imata 46 delov. Judje in protestanti pa 7 knjig drugega kanona ne odobravajo, jih imajo za zmotne, tako da njihova Stara zaveza vsebuje 39 delov. Nova zaveza

vsebuje 27 delov, in sicer 4 evangelije (Markov, Matejev, Lukov in Janezov), apostolska dela, 21 apostolskih pisem in Janezovo razodetje (Smrke 2000, 200).

2.5 JEZUS

Jezus je središčna oseba vseh krščanskih cerkva. Bil je jud in je najverjetneje živel med 7. in 4. letom pr. n. št. in 27. in 30. letom n. št. Po vsej verjetnosti je bil rojen leta 6 pr. n. št. oziroma leta 748 po rimskem štetju. Kar vemo o njegovem življenju, izhaja iz tako imenovanih evangelijev. Med leti 35 in 40 ga v Antiohiji v mali Aziji začnejo imenovati tudi kristus, kar grško pomeni mesija (Smrke 2000, 196). Mesiji se po tradiciji pripisuje čudodelnost in posebne lastnosti. Ker mesiji nihče ne verjame brezpogojno, se od njega pričakuje, da dela čudeže in zato mu ljudje sledijo. Nekateri menijo, da Jezus v resnici ni hotel biti mesija in je zavračal čudeže, saj po njegovem vera, ki temelji na čudežih ni vera. Uta Ranke Heinemann pravi, da po drugi strani lahko človek dobi naziv mesija tudi zato, ker ljudje tako želijo in mu sami pripišejo določena čudežna dejanja, ki jih sploh ni opravil in meni, da se je to zgodilo tudi v Jezusovem primeru. Glede na to, da naj bi Jezus zavračal čudeže, jih torej moramo obravnavati kot nasledek sle po čudežih pri piscih evangelijev (Ranke Heinemann 2000, 97). Evangelisti so najverjetneje s poudarjanjem čudežev hoteli povečati pomen Jezusa, vendar so s tem zastrli čudež, ki ga Jezus priznava, čudež božje ljubezni (Ranke Heinemann 2000, 117).

Predstava o Jezusu, kakršna se je oblikovala v srednjem veku, prikazuje Jezusa kot človeka visoke postave, s kostanjevimi lasmi, nos in usta so popolne oblike, čelo je brez gub, z gosto brado in sijočimi očmi (Donini 1965, 258). Veliko avtorjev je Jezusa povezovalo s simboli vesolja, vendar s tem niso spodbijali njegove zgodovinske resničnosti. Za njih je Jezus simbol neba in zemlje, zaradi svoje človeške in božje narave, je simbol zraka in ognja, zaradi dviga v nebo in spusta v pekel, je simbol groba in vstajenja. Jezus je tudi simbol križa, knjige evangelijskih sporočil, simbol središča sveta, gospodarja sveta, daritveno jagnje, lestve odrešenja... Jezus je torej sinteza ogromno simbolov, za krščanstvo lahko rečemo, da je kralj simbolov (Chevalier 2006, 270–271).

3 PRIMERJAVA GRŠKE RELIGIJE IN KRŠČANSTVA

Krščanstvo je oblikovalo svoje osnovne značilnosti, ki so prepoznavne še dandanes, v oplajanju s filozofijo in teorijami iz antične družbe. Da je prišlo do nove religije, so omogočila velika nasprotja v posameznih okoljih, boji, v katerih so sodelovale širše množice družbenih slojev, prišlo pa je tudi do vključevanja novih ekonomskih, političnih in ideoloških izkušenj v staro biblijsko- apokaliptično podlago (Donini 1965, 223).

Veliko podobnosti med grško religijo in krščanstvom lahko najdemo že, če primerjamo besede grških filozofov in besede Jezusa. Celsus je npr. primerjal besede kristjanov in Platona. Eden izmed krščanskih naukov pravi, da se ne smemo upreti tistemu, ki nas je užalil, tudi če te udari, mu moraš nastaviti še drugo lice. Vendar te besede niso nič novega in so bile bolje povedane s strani drugih, še posebej Platona, pravi Celsus. Jezus je z besedami: »Lažje je priti kameli skozi šivankino uho, kot pa bogatemu stopiti v božje kraljestvo.« obsojal bogate, enako idejo pa je podal Platon, ko je rekel, da je nemogoče, da izredno dober človek postane izredno bogat (Celsus v Freke in Gandy 1999, 68–71). Že poganski filozof Seksus je izrekel besede: »Takšen kot si želiš, da bi bil sosed do tebe, bodi tudi ti do tvojega soseda.«, ki jih poznamo iz biblije, vendar gre Jezus še dlje. Jezus namreč pravi, da moramo ljubiti tudi svoje sovražnike (Seksus v Freke in Gandy 1999, 66).

Biblija se začne z besedami: »V začetku je bila beseda in beseda je bila bog. Ta je bila v začetku pri bogu. Vse je nastalo po njej in brez nje ni nastalo nič, kar je nastalo. V njej je bilo življenje in življenje je bilo luč ljudi. In luč sveti v temi, a tema je ni sprejela« (Jn 1,1). Vendar veliko bralcev po vsej verjetnosti ne razume kaj to pomeni, saj brez poganske filozofije nima nekega smisla. Termin »beseda« originalno grško namreč pomeni Logos, ki lahko pomeni idejo vseh idej. Bog iz biblije torej poseiblja Logos oziroma idejo vseh idej (Freke in Gandy 1999, 82).

Timothy Freke, filozof in strokovnjak na področju misticizma in Peter Gandy, specialist za antične poganske misterije, se v enem izmed njunih skupnih del, v knjigi *The Jesus mysteries* sprašujeta ali je bil »originalni« Jezus morda poganski bog in če je le-ta sploh obstajal, saj o njem dejansko ne vemo nič. Veliko elementov, ki je pripisanih Jezusu, najdemo že v poganskih tradicijah kot značilnosti njihovih bogov. Na to misel ju je popeljalo veliko virov in primerjav. Na mestu, kjer danes stoji Vatikan je nekoč stal poganski tempelj, ki se je kasneje zgodnjim

kristjanom zdel tako moteč, da so želeli izbrisati vse dokaze o njegovem obstoju (Freke in Gandy 1999, 1–6). V času, v katerem naj bi živel Jezus, je Judeja in veliko ostalih držav postalo heleniziranih, saj so sprejele grško kulturo. V mestu Sepphoris, ki je uro stran od Nazareta v Galileji, kjer je živel Jezus, lahko najdemo teater z mozaikom Dioniza, v mestu Gadara, ki je prav tako blizu Nazareta je bila pomembna šola poganske filozofije, v Scythopolisu na južni meji Galileje, pa je bil center dionizičnih misterijev (Freke in Gandy 1999, 177).

Skupno točko grške oziroma poganske religije in krščanstva, lahko najdemo tudi v preganjanju njihovih privržencev. Pripadniki Dionizovih misterijev kot tudi kasnejši pripadniki misterijev Jezusa so bili obtoženi zarote spreobračanja države oziroma stanja v državi. Dionizovi misteriji so bili zato od približno leta 186 pr. n. št. prepovedani v Rimu, njegova svetišča po Italiji so bila uničena, veliko število pripadnikov, včasih celo več tisoč, pa je bilo usmrčenih. Prav tako so Rimljani preganjali kristjane. Glede na tradicionalno zgodovino krščanstva, je bilo na začetku preganjanih večje število kristjanov s strani Rimljanov. V drugem stoletju pa je cesar Trajan dal zapisati, da morajo kristjani imeti pravično sojenje (Freke in Gandy 1999, 228).

Kristjani so imeli negativno mnenje o poganski religiji, saj jih je le-ta ogrožala. Rimski imperij je posvojil krščanstvo in s tem kristjanom omogočil brutalni terorizem nad pogani. Poganski preroki so bili mučeni in sestradani tako dolgo, dokler niso priznali, da so njihovi bogovi goljufije. Obtoženi so bili brez kakršnih dokazov. Leta 391 je cesar Teodozij izdal odredbo, s katero je dal dokončno zapreti poganske templje in zažgati vse knjige sovražnikov krščanstva (Freke in Gandy 1999, 244). S postavitvijo krščanstva kot religijo rimskega imperija, je število njihovih pripadnikov neznansko naraslo, saj so le-ti imeli veliko prednosti. Če si postal kristjan si imel umirjeno in uspešno življenje, če pa le-tega nisi storil, pa so te ožigosali kot pogana, kot sovražnika boga. Vendar s tem poganski misteriji niso izumrli, le transformirali so se v nekaj novega, v krščanstvo (Freke in Gandy 1999, 250). Tudi pogani niso imeli pozitivnega mnenja o krščanstvu. Na začetke krščanstva so reagirali zelo podobno kot danes npr. ljudje reagirajo na nove kulte, ki se pojavljajo. Tacit in Plinij, prva poganska pisca, ki sta pisala o kristjanih, sta npr. videla kristjane kot praznoverne fanatike, ki so preveč navdušeni nad svojim verovanjem. Grški filozof in nasprotnik zgodnjega krščanstva iz 2. stoletja Celsus, jih opiše kot ljudi, ki so se »odrezali od ostale civilizacije« s trditvijo, da je njihova vera unikatna in v nasprotju s poganstvom. Leta 270 je poganski filozof Porfirij napisal kritiko o krščanstvu, ki je obsegala 15

zvezkov. Pravi, da so krščanski evangeliji polni nedoslednosti, pretiravanj, nemožnosti in neresnic in ni možno, da so navdahnjeni od pravega boga. Nasprotoval je krščanskim trditvam, da so našli eno in edino pot do boga in v kontrastu s pogansko filozofijo predstavili »univerzalno pot«. Ni presenečenje, da so bila zaradi take kritike, ko je rimski imperij postal krščanski, Porfirijeva dela prepovedana in zažgana (Freke in Gandy 1999, 231–232).

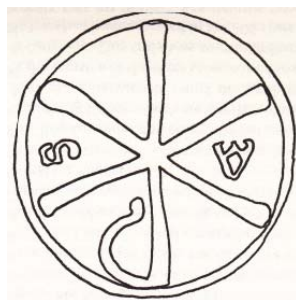
Večina Jezusovih čudežev o katerih pripovedujejo evangeliji, ne izhaja iz judovskega, temveč iz helenističnega izročila. Rudolf Bultmann v svojih delih pravi, da je obujanje mrtvih pomemben motiv prav tako v helenističnih filozofskih legendah. Jezus je namreč slovel tudi po čudežih obujanja mrtvih (obudil je mladeniča iz Naina, oživil Jairovo hčer, obudil Lazarja) (Bultmann v Ranke Heinemann 2000, 111).

2000 let je bila na zahodu dominantna ideja, da je krščanstvo sveto, poganstvo pa primitivno in delo hudiča. Cerkevni komentatorji so med drugim trdili, da so misteriji neke vrste »predodmevi« dejanskega prihoda Jezusa. Poganska duhovnost je bila veliko bolj sofisticirana, saj so se ljudje izražali skozi mistiko. Prav tako so pogani praznovali simboličen obrok z kruhom in vinom v spomin njihovega rešitelja, ki je obrok blagoslovil z istimi besedami kot Jezus. Tako sta Freke in Gandy prepričana, da zgodba o Jezusu ni biografija Mesije, temveč mit, ki temelji na poganskih zgodbah. Osrednji del teh poganskih zgodb, misterijev so bili miti, ki so se nanašali na bogove, znane pod različnimi imeni. V Egiptu tako poznamo Ozirisa, v Grčiji Dioniza, v Siriji Adonisa, v Italiji Bachusa, v Perziji Mitro. Zgodbe o teh bogovih so praktično enake, napisane so le v različnih oblikah (Freke in Gandy 1999, 1–6). Pitagora in njegovi privrženci so tisti, ki so potovali v Egipt in nato predstavili egipčanske misterije Grčiji. Misteriji o Ozirisu so vsebovali doktrine, ki so bile v Atenah v 5. stol. pr. n. št. globoko heretične, še posebej ideja, da bog lahko umre. Da bi se Pitagorejci izognili vraževerju in preganjanju, so enostavno preoblikovali manjše grško božanstvo Dioniza, v grško verzijo veličastnega Ozirisa (Freke in Gandy 1999, 191). Pet stoletij pred rojstvom Jezusa, je na potovanju v Egipt to odkril grški zgodovinar Herodot, poznan kot »oče zgodovine«. Egipčanski mit o Ozirisu je prvotni mit tega misterioznega boga in sega v prazgodovino, njegovo zgodbo pa lahko najdemo tudi v tekstih v piramidi, ki so stari več kot 4500 let. Po navdihu Pitagore so njegovi učenci ustvarili grško religijo, kateri so kot model služili egipčanski misteriji. Nova misteriozna religija se je seveda hitro razširila med običajne ljudi.

Tudi ostale mediteranske kulture so posvojile tega boga in ga poimenovali po svoje (Freke in Gandy 1999, 22–23).

Na Sliki 3.1 vidimo Chi- rho monogram, ki izvira iz poganskih papirusov. Učenjaki so ga uporabljali kot simbol, s katerim so označevali preroške odstavke, ki utemeljujejo grški chreston ali »ugodnost«. Leta 321 je krščanski imperij dobil prvega cesarja, Konstantina. Po nekaj letih je trdil, da je za njegovo spreobrnitev kriva sveta vizija. Večer pred bitko je s svojo četo videl »simbol križa«, v katerega so bile vklesane besede »pokorite se«. Ker ni razumel pomena teh besed, je v sanjah videl kristusa z enakim simbolom. Nato je Konstantin okrasil ščite svoje čete s tem simbolom, zmagal v bitki in se po tem zaobljubil kot kristjan. S Konstantinovo spreobrnitvijo, simbol Chi- rho postane okrajšava za kristusa. S tem je dobil dva pomena, poganskega in krščanskega, kar pa je Konstantinovim političnim namenom popolnoma ustrezalo (Freke in Gandy 1999, 234–235). Poganstvo in krščanstvo sta postala še bolj povezana, Chi- rho pa je še ena podobnost, ki jo lahko najdemo med njima.

Slika 3.1: Chi- rho monogram

Vir: Freke in Gandy (1999, 235).

Schelling primerja grško mitologijo in krščanstvo nekoliko drugače. Pravi, da je bila snov grške mitologije narava, snov krščanstva pa zgodovina. Krščanstvo je dejanska prelomnica med antično in moderno religijo in poezijo, saj se moderni svet začne takrat, ko se človek odtrga od narave in ker se počuti zapuščenega, se obrne k idejnemu svetu (Schelling v Frank 2005, 191).

Po pregledu dokazov sta Freke in Gandy prišla do zaključka, da je bila po njunem mnenju tradicionalna zgodovina krščanstva nič drugega, kot največje prikritje vseh časov. V originalu ima krščanstvo namreč gnostične doktrine, izvira pa iz poganskih misterijev, čigar dokazi so bili neusmiljeno masovno uničeni. S tem so želeli prikriti dokaze o kreaciji lažne zgodovine, ki je

ustrezala političnim namenom rimske cerkve (Freke in Gandy 1999, 249). Tudi Schelling pravi, da je krščanstvo nastalo iz poganstva in to le tako, da je prej zasebne misterije naredilo javne (Schelling v Frank 2005, 183).

4 PRIMERJAVA JEZUSA IN DIONIZA

Dioniz in Jezus sta si v marsičem podobna, vendar se o tem dolgo časa ni govorilo, saj je rimska cerkev naredila vse, da tega ne bi nihče opazil. Pomemben dokument, ki izhaja iz romantike in govori o tesni povezanosti Dioniza s krščanskim mesijo, je Rostorfovo Romanje v Elevzino. Gottlob Albrecht Karl, ki je pisal pod psevdonimom Rostorf, govori o romanju človeštva, ki kopni po nadčutnem svetu in pride na cilj, ki je razodet in le kamnito zašifrirani smisel sveta. Ta cilj se razodene ravno v času »praznovanja svetih misterijev«, katerih resnica je kot rojstvo Jezusa kristusa (Frank 2005, 179). Motivi, ki jih lahko najdemo tako pri Jezusu kot Dionizu, so po mnenju Frekeja in Gandyja npr:

1. oba sta rešitelja, sta bogova, ki se kažeta v človeški podobi;
2. oba imata očeta boga, mater pa devico, ki je umrljiva;
3. za oba je značilen troedini bog;
4. oba sta rojena 25. decembra v jami oziroma v hlevu;
5. Jezus je prijezdil v mesto na oslu, medtem pa mu je množica prepevala hvalnice in mu polagala palmine veje na pot, tudi pri Dionizu je tako;
6. oba sta bila obtožena krivoverstva in uvedbe nove religije;
7. Jezus je bil obešen na drevo ali pa križan, tako kot Dioniz;
8. oba sta trpela, umrla in nato vstala od smrti;
9. oba sta vodo čudežno spremenila v vino na poročni ceremoniji;
10. pripadniki njunih kultov ritualno praznujejo njuno vstajenje z obroki, ki vsebujejo kruh in vino;
11. oba svojim pripadnikom omogočata možnost ponovnega rojstva (Freke in Gandy 1999, 61).

Ne samo za Frekeja in Gandyja, ampak tudi za Hölderlina, Creuzerja, Kanneja, Schelinga in še za marsikoga je Dioniz identičen s kristusom. Ta identičnost se kaže v različnih potezah: oba namreč ustanavljata skupnost/ občestvo, pri obeh je pomembna zadnja večerja, oba sta premagala

smrt, vstala od mrtvih, mati je umrljiva ženska, oče pa najvišji bog, kristus je rojen v jaslicah, Dioniz v nečkah, pri obeh imata pomembno vlogo kruh in vino, pomembna je »sveta noč« (Frank 2005, 260).

Tako kot je Jezus je tudi Dioniz rojen kot sin device. Mati Dioniza, Semela, je čudežno zanosila s pomočjo Zevsove strele, ker si je tako močno želela videti Zevsa v vsej njegovi slavi. Čez sedem mesecev se je rodil Dioniz (Freke in Gandy 1999, 29). Tudi Marija, mati Jezusa, je rodila po sedmih mesecih nosečnosti. Če primerjamo Sliko 4.1 in Sliko 4.2, bi na prvi pogled lahko rekli, da gre za upodobitvi istih oseb. Vendar je na prvi sliki upodobljen poganski rešitelj Dioniz, kot otrok s svojo materjo, na drugi pa Jezus s svojo materjo Marijo (Freke in Gandy 1999, 153). Smrke pravi, da je »... božič dokaj povprečna (ob)rojstna legenda–pripovedni miks, ki posnema, ponareja, združuje in preigrava že dolgo znane popularne mitološke motive in refrene.«, torej je krščanstvo, glede na podobnost slik, črpalo tudi iz grške religije. Justin iz 2. stoletja, katoličanom znan kot Justin mučenec, pa je npr. deviško spočetje Bachusa ali Dioniza štel za plagiat biblije, ne glede da to, da vemo, da so poganska verstva starejša (Smrke 2010).

Slika 4.1: Mozaik iz »Dionizove hiše«
v Paphosu iz 4. stoletja

Vir: Freke in Gandy (1999, 154).

Slika 4.2: Duccio di Buoninsegna,
Rucellai Madonna (detail 1) 1285

Vir: Duccio di Buoninsegna: The complete works.

Manfred Frank navaja, da lahko v zadnjih dveh kiticah Hölderlinove poezije Kruh in vino, ki govori o enharmonični zamenjavi Dioniza in kristusa najdemo, čeprav prikrito, navezavo na sveto noč. Pravi, da lahko opazimo, da sveta noč ni le noč v kateri je bil rojen Odrešenik, nočno rojstvo otroka v skromnih jaslicah se namreč pojavlja tudi v kontekstih nekaterih dionizičnih

kultih (Frank 2003, 90–91). Klingsohrova »Vinska pesem«, prav tako kot Hölderlin povezuje otroka v jaslicah z Liknitesom, novorojenim dečkom Dionizom (Frank 2005, 221). Dioniz je bil rojen v tako imenovanih »ox stall« ali »boukolion«, ki se prevaja kot staja. V evangelijih pa se uporablja beseda »katalema«, ki dobesedno pomeni začasno zatočišče ali jamo (Freke in Gandy 1999, 32). Sveta noč ima torej pomembno vlogo tako v misterijih o Dionizu kot tudi v krščanskem kultu.

Fromm je eden izmed večih avtorjev, ki je poudaril, da so primitivna plemena v mnogih ritualih uporabljala tudi droge, s pomočjo katerih so padli v avtosugestivna stanja transa. Poduhovljeni rituali take vrste so lahko že skupno pitje in prehranjevanje, ki pa je bilo značilno tudi za dionizična slavlja in za kristusovo zadnjo večerjo z njegovimi učenci (Fromm v Frank 2003, 87). Na podlagi novih spoznanj je mogoče sklepati, da so pri satirih, kantavrih in menadah, ki so bili častilci Dioniza, vino ali pivo uporabljali le za podlago, s pomočjo katere so kasneje zaužili veliko bolj močno mamilo in sicer neprekuhana mušnica *amanita muscaria*. Le-ta povzroča halucinacije, preroški vid, spolno energijo, veliko mišično moč, nesmiselno razburjenje in še kaj (Frank 2005, 20).

Dioniza in Jezusa lahko povežemo tudi s trpljenjem in vstajenjem. Dioniza so namreč napadli Titani (Kronosovi bratje in Zevsovi sovražniki), ki so ga razkosali in požrli. Njegovo srce je rešila Atena, ga prinesla Zevsu, le-ta pa ga je znova oživil. Drugi orfični nauk prav tako pravi, da so Dioniza raztrgali Titani, iz pepela njegovih udov, ki jih je zadela Zevsova strela, pa je bil ustvarjen človek (Frank 2003, 91–93). Nietzsche meni, da je Dioniz v epizodi s Titani enak Jezusu v pasijonu. Čeprav so razlike med njima, jih v njunem mučeništvu ni. Krščanski pasijon je anti-poganski, saj reinterpreтира religijsko nasilje kot zelo negativno obliko in hudodelci občutijo močno krivdo (Nietzsche v Girard 1984, 820–823). Dioniz pa se ni rodil le dvakrat. V sveti noči v bistvu nastopa tretji Dioniz, otrok, ki se po vsej verjetnosti zaradi vriskov mističnega zbora imenuje Jakh. Ta otrok ni več sin Semele, temveč boginje žita Demetre o kateri govorijo Elevzinski misteriji. Demetra postane imenovana tudi kot »Mati božja«, Dioniz pa »sin božji«, kar močno spominja na krščanski mit, v katerem imata takšen naziv Marija in Jezus (Frank 2003, 91–93). Epikurejec Filodem govori o treh rojstvih Dioniza in sicer prvič iz njegove matere Semele, drugič iz Zevsovega stegna in tretjič, ko je Rea (Demetra) sestavila njegove ude in je s pomočjo Zevsove strele ponovno oživel (Osvald 2000, 227).

Takoj po smrti je tudi Dioniz tako kot Jezus vstal iz groba in se dvignil v nebesa (Freke in Gandy 1999, 56). Približno ob najkrajšem dnevu so bakhanti imeli zimsko praznovanje trieterijskega Dioniza. V Delfih je najvišji duhovnik ob »Dionizovem grobu« daroval skrivne žrtve, mestne žene pa so se povzpele na Parnas in z drugimi, ki so prišli tudi od daleč, praznovale nočne orgije. S tem naj bi praznovali obuditev Liknitesa. Hölderlin omenja tudi druge kraje. Ob vznožju gore Kitajron naj bi npr. v bolečini objokovali, priklicevali in pozdravljali mrtvega Dioniza, ki je bil trpinčen in znova oživljen bog (Frank 2003, 90–91). V vsakem primeru naj bi Dioniz vstal od smrti oziroma se znova rodil prav tako kot Jezus, pripadniki obeh bogov pa ritualno praznujejo to vstajenje.

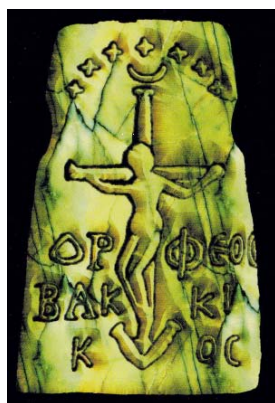
Dioniz je bog, ki se je rodil trikrat, najprej kot sin Semele, nato kot sin boginje Demetre in nazadnje iz Zevsovega stegna, zato lahko rečemo, da je troedini bog. In skrivnost elevzinskih misterijev naj ne bi bila nič drugega kot duhovno ponovno rojstvo tega troedinega boga (Frank 2005, 239). Tudi krščanstvo večkrat omenja pojem troedinega boga oziroma sveto trojico, ki pomeni boga očeta, boga sina in svetega duha.

Dionizovo trpljenje in smrt ponazarja tudi del freske v vili misterijev v Pompejih, ki prikazuje prizorišče Dionizovih iniciacij. Na freski je med drugim upodobljena košara, v kateri so skriti simboli Dionizovega trpljenja. To so mistične igrače, s katerimi so Titani privabili Dioniza k sebi in ga nato raztrgali ali pa je v njej njegovo srce. Upodobljena je moška iniciacija v dionizične misterije, ki temelji na zgodbi dionizične tragične smrti in njegovega ponovnega rojstva (Osvald 2000, 259–261). Jezus naj bi bil zaradi napačnih obsodb pripeljan pred Poncija Pilata in bil obsojen na smrt. Enak mitološki motiv naj bi se Dionizu zgodil pet stoletij prej in ga najdemo v Evripidovih Bakhah. Kralj Pentej je tiran, ki tako kot Pilat ne veruje v Jezusa, tudi on ne veruje v Dioniza. Le-ta trdi, da je sin boga in se nato pusti prijeti in zapreti v zapor. Jezus odgovarja Pilatu na njegova dejanja z besedami: »Saj ne vedo kaj delajo.«, Dioniz pa podobno odgovarja Pentēju: »Saj ne veš kaj delaš, niti kaj govoriš, niti kdo si.« (Freke in Gandy 1999, 46).

Eden izmed dokazov podobnosti med Dionizom in Jezusom je, kot lahko vidimo na Sliki 4.3, amulet, ki prikazuje križano človeško figuro. Večina bi podobo povezala z Jezusom, vendar so Grki to figuro poimenovali Orpheus Bacchus, ki pa je eden izmed psevdonimov Ozirisa (Freke in Gandy 1999, 13). Jezus naj bi umrl na križu, vendar ima beseda križ v novi zavezi pomen kola. V navadi Judov je bilo, da so telesa tistih, ki so jih kamenjali do smrti, razstavili na kolih, kot

opozorilo drugim. V misterijih o Dionizu pa velika bradata maska predstavlja Dioniza obešenega na lesen kol. Peter v pismih apostolom ne pravi, da je Jezus bil križan, temveč, da je bil »obešen na drevo«. Tako kot je Jezus na križanju dobil krono iz trnja, je Dioniz dobil krono iz bršljana. Preden je Jezus umrl, je dobil za piti vino z žolčem, tudi praznovanci Dionizovih misterijev so med slavljenjem ritualno pili vino (Freke in Gandy 1999, 50–52).

Slika 4.3: Odlitek iz mavca iz 3. stoletja

Vir: Freke in Gandy (1999,153).

Dionizovi misteriji so bili, kot sem že povedala, povezani z ekstazo ali kontemplacijo, pomembno pa je bilo, da je s tem po iniciaciji novinec postal Bakh in se je združil z Dionizom. Njegova duša je pridobila nesmrtnost. V času helenizma ni bilo nobene misterijske religije, ki bi bila bolj priljubljena kot dionizična, zato je imela velik vpliv na verovanje v nesmrtnost duše in posmrtno življenje (Osvald 2000, 246). Tudi za kristjane je značilno verovanje v življenje po smrti oziroma v nesmrtnost duše. To zmagoslavje življenja nad smrtjo pa predstavlja simbol jagnjeta, ki je spravna žrtev in jo je treba darovati zaradi zagotovitve človeškega odrešenja. V sredozemskih civilizacijah, ki so bile poljedelske in nomadske, je prvorojeno brezmadežno in snežno belo jagnje veljalo za prerod pomladi. Pomlad je »premagala« zimo in simbolično lahko to vidimo kot zmagoslavje življenja nad smrtjo. Dionizovi privrženci so ta čas v brezno vrgli jagnje, da bi s tem pomirili čuvaja Pilaoka in omogočili Dionizu vstop na breg Lernajskega jezera. Skozenj naj bi šel Dioniz v pekel po mater Semelo, o čemer govori del mita o Dionizu. V hebrejskem razodetju je jagnje simboliziralo najprej Izraelca, člana božje črede, ki se pase pod vodstvom pastirjev (političnih voditeljev), nato pa je to podobo prevzelo krščanstvo. Pastir

postane simbol boga, Jezus kristus pa božje jagnje. Jagnje predstavlja od mrtvih vstalega in slavljenega kristusa, ki premaga smrt (Chevalier 2006, 187).

Bakha, Jakha oziroma vstalega Dioniza, avtorji, med katerimi je tudi Creuzer, povezujejo s pojmom Liknites⁵. Pri kultu Dionizove matere Demetre so namreč uporabljali kad, ki je imela funkcijo čiščenja žita, hkrati pa metaforično funkcijo čiščenja duš. Nekoč so kad uporabljali tudi kot zibko za dojenčka (Frank 2003, 94). Posledično se je ta kad oziroma zibka spremenila v jaslice, ki jih Biblija navaja pri kristusovem rojstvu z besedami: »In rodila je sina prvorojenca, ga povila in položila v jasli, ker v prenočišču zanj ni bilo prostora.« (Lk. 2: 7).

Tudi atribut bakle je tisti, ki je pomemben pri obeh bogovih. V Elevationi je bil najpomembnejši dan posvetitev noči, ko se je iz matere Demetre rodil božji deček. Ta dogodek se je dogajal v soju bakel in svetilk (Frank 2003, 97). Jezus je v Bibliji večkrat naveden kot luč sveta, ogenj v temi ali plamenica, še posebej v Janezovih evangelijih, kot npr.: »Jaz sem prišel kot luč na svet, da nihče, kdor veruje vame, ne ostane v temi« (Jn. 12: 46) ali pa: »Le še malo časa je luč med vami. Hodite, dokler imate luč, da vas ne zajame tema. Kdor hodi v temi, ne ve kam gre. Dokler imate luč, verujte v luč, da postanete sinovi luči« (Jn. 12: 35).

Ujemanje lahko najdemo tudi med krščansko zadnjo večerjo (ko Jezus zadnjič večerja s svojimi apostoli) z elevzinsko (ko bakhanti proslavljajo ponovno rojstvo Dioniza). Za obe večerji je značilen blagoslov nad kruhom in vinom, kar je bilo opaženo kasneje, po najdbi rokopisov ob Mrtvem morju (Frank 2003, 102–103). Klingsohrova »Vinska pesem« npr. govori o Dionizu kot o vinskem bogu, katerega »učenci« imajo isti naziv kot kristusovi, njihova ljubezenska pojedina pa ima iste poteze kot zadnja večerja pri krščanstvu (Frank 2005, 222). Hölderlin, ki je svojo pesniško pot začel ob koncu osemnajstega stoletja, je leta 1800 spesnil elegijo (»žalostinka«) z naslovom Kruh in vino. Le-ta ima triadno zgradbo, predmet prvih treh kitic je noč, druge tri govorijo o grškem božjem dnevu, sklepne tri kitice pa o hesperzijski noči. Na začetku je noč namenjena blodečim in umrlim in zagotavlja, da je v temi nekaj oprijemljivega. Podobe, ki nastajajo ob zaprtih očeh, so namreč včasih fantazije pesnikov, so spomini, ki hranijo sledove na božje dni. V temi si lahko privoščimo tudi pozabo in blaženo pijanost in s tem polnejšo čašo. Čaša tukaj pomeni Dionizov kelih, v katerem temelji vse življenje in modrost na svetu in kdor pije iz njega postane ne pijan, temveč »opit od svetosti«. Noč je tudi ura priprave na odprtost.

⁵ Liknites: ki leži v kadi ali košari.

Četrta kitica govori o predpostavkah grške kulture, peta o njenem vzponu, šesta pa o njenem vrhuncu in zatonu. Pesnik postavlja vprašanja, v katerih prepoznamo izgubo ideala, ki je bil v slavju posvečenem Dionizu in Demetri. Slavje so izvajale religiozno kulturne skupnosti v Tebah in Atenah. Sedma kitica govori o epikurejskem svetu, v katerem bogovi sicer so, vendar nimajo vpliva na človeško usodo in se ne menijo za ljudi. In to je revni čas, v katerem noč ni več priprava v snu, temveč je brezupna in je bolje zaspati kot ostati buden (Frank 2005, 194–204). Hölderlin v elegiji ne pove, da gre za kristusa ali odrešenika. Ko npr. imenuje kruh kot »plod zemlje« in vino, ki prihaja iz Jupitrove strele, misli na to kot na darilo od vinskega boga, čeprav enako darilo Jezus deli s svojimi učenci pri zadnji večerji. Prav tako govori o »najvišjem sinu, Sirijcu«, ki lahko pomeni Jezusa ali pa sirijskega Dioniza. Hölderlin npr. govori tudi o duhu, pri čemer naj bi duh pomenil »duha vina, Dioniza«. Hölderlinova elegija Kruh in vino je dvoumno napisana, saj želi pesnik poudariti podobnost med Jezusom in Dionizom. V kruhu in vinu, ki sta obredna darova obhajanja občestva z bogom, se dogaja zlitje in pomiritev grškega dneva in hesperijske noči in hkrati antike in krščanstva. Dioniz »spravlja dan z nočjo«, Jezus pa je »luč v noči«, (Frank 2005, 229–231).

Glede na evangelije v času Jezusove popularnosti, le-ta prijezdi na oslu v Jeruzalem, medtem pa mu množice pojejo hvalo in polagajo palmine veje na stezo. Palma je v misterijih imela simbolni pomen. Platon npr. piše o »palmi Dionizove modrosti«. Ko so romarji potovali po sveti poti do Elezine in častili misterije, je osel nosil košaro s sveto opremo, ki so jo uporabljali za ustvarjanje Dioniza kot idola. Medtem so verujoči prav tako vpili hvalnice in mahali z vejami (Freke in Gandy 1999, 43–44).

Po drugi strani pa lahko rečemo, da je Jezus nasproten Dionizu, je Antidioniz. Biblija namreč pravi, da je Jezus pot, resnica in življenje, nasprotno pa temna plat križevega pota in križanja predstavlja posledice greha, strasti, izprevrženosti človeške narave. Zavest kristjanov pa ne priznava pojma greha, zaničevanja narave pri Jezusu, saj je za njih Jezus brezmadežen. (Chevalier 2006, 270–271).

4.1 VINSKI ČUDEŽ

Eden izmed čudežev, ki ga najprej povežemo s krščanstvom, je čudež, ki naj bi se zgodil Jezusu na svatbi v Kani. V Janezovem evangeliju je ta čudež zapisan na začetku Jezusovih javnih dejanj, ko le-ta spremeni vodo v vino. Na svatbi, na katero gre Jezus z materjo, zmanjka vina. Sicer se ne

ve, kje je ta Kana bila, vemo pa, da je šlo za šest vrčev vode, ki so držali »po dve ali tri mere⁶«. Drugi evangelisti o tem čudežu v Svetem pismu Nove zaveze ne poročajo. David Friedrich Strauß je ta čudež imenoval potratni čudež, saj je v evangeliju poudarjeno, da je bilo to vino odlično, morda celo pozne trgatve, nikakor pa ni bilo navadno namizno vino. Zaradi tega se vsem kristjanom ta čudež ni zdel zgleden. O tem čudežu je pisalo veliko ljudi in se spraševalo, kaj pomeni in kaj razodeva (Strauß v Ranke Heinemann 2000, 98). Uta Ranke Heinemann meni, da so Jezusu ta čudež podtaknili. Po njenem mnenju lahko to čudežno zgodbo povežemo s praznikom Gospodovega razglasenja oziroma epifanijo, ki pomeni razodetje božje moči in predstavlja spomin na to svatbo v Kani (Ranke Heinemann 2000, 99).

Ta praznik kristjani praznujejo 6. januarja, prav na ta datum pa so že v poganski antiki praznovali razodetje druge božje moči in drugega vinskega čudeža in sicer vinski čudež Dioniza, grškega boga vina (Ranke Heinemann 2000, 98–99). V romantični mitologiji sta edino Dioniz in kristus tista, ki v podobi kruha in vina prestajata noč oddaljenosti bogov (Frank 2005, 11). V Bakhah Evripid imenuje kruh in vino »dve moči, ki sta glavni pri človeških zadevah«, prva vzdržuje telo v veliki meri, druga pa opija um. V evangelijih Jezus prelomi najprej kruh in ga ponudi svojim apostolom, hkrati pa pravi: »Vzemite in jejte, to je moje telo«. Nato vzame čašo z vinom in pravi: »To je moja kri«. Od časa junaka literalizma mučenca Justina, ki je med drugim pisal dela proti heretikom, do današnjega dne, so katoliški kristjani dobesedno verjeli, da kruh in vino pri evharistiji nastaneta iz Jezusovega mesa in krvi (Freke in Gandy 1999, 48–50).

Dioniz naj bi dal napolniti vrče z vinom v svojem svetišču v Elisiu na svoj praznik, nato pa naj bi na otoku Androsu mimo njegovega svetišča iz studenca namesto vode, začelo teči vino (Ranke Heinemann 2000, 100). Plinij pravi, da je na otoku Andros vino teklo v potokih v tempelj Dioniza in nadaljevalo tako sedem dni, če pa je kdo vzel ven le vzorec vina, pa se je le-to takoj spremenilo v vodo (Freke in Gandy 1999, 38). Frank pravi, da je ob dnevih Dionizovega praznika v tempeljskih izvirih na Teosu in Androsu vsako leto namesto vode teklo vino. Dan pred praznikom so v svetišču postavili tri prazne vrče, ki so bili naslednji dan polni vina (Frank 2005, 242). Tak čudežni izvir vina ali kantaros, je kot dokaz upodobljen tudi v Vili misterijev v Pompejih. Silen, ki je polbožansko bitje in simbolno ponazarja učlovečenje svete vode, sedi na stopnicah pri vhodu v tempelj, prisotna sta tudi pan in panistka in eden izmed njiju dviguje masko

⁶ 1 mera je bila 39,39 litra

in zre v kantaros. Zraven tega živega vrelca pa je v naročju svoje matere tudi Dioniz, s čimer uteleša »večno pijanost« (Osvald 2000, 260–261).

Sprememba vode v vino je torej motiv, ki je značilen za legendo o Dionizu. Ta čudež razglašanja boga in praznovanje le-tega, je postavljeno v noč iz 5. na 6. januar. Z razglasitvijo moči boga postane to krščanski praznik in izpodrine praznovanje razglasitve moči poganskega boga Dioniza (Ranke Heinemann 2000, 100). V Aristofanovih Bakhah, ki je eden izmed zapisov mita o Dionizu, Dioniz tako kot kristus daje ljudem vino za veselje, tolažbo zaradi tegob in za slavnosten pogreb. Eden izmed eminentnih klasicistov je zapisal, da pitje vina med Dionizovimi obredi pomeni komunikacijo z bogom in ujetje njegove moči in fizične navzočnosti v eno telo (Frank 2003, 103).

Vino je že na splošno povezano s krvjo, tako po barvi kot po značaju rastlinske esence in je zato pijača življenja in nesmrtnosti. Že v stari Grčiji je imelo tak pomen in je bilo zamenjava za Dionizovo kri in nesmrtnost. Pri Hebrejcih pa je bilo vino sestavina daritve, takšen pomen ima tudi kelih »kristusove krvi« pri evharistiji. Po svetopisemskem izročilu vino predstavlja znamenje in simbol veselja in vse darove, ki jih bog daje ljudem. V dionizijskih mitih je zaradi pijanosti, ki jo povzroča, vino tudi simbol vpeljevanja in spoznanja. Z vinom, prinašalcem veselja, je Dioniz opijal svoje vernike, saj so le-ti mislili, da »kri grozdja« predstavlja združitev ognja in vlažnega načela. To pa je bilo kot nalašč za simboliziranje boga, ki naj bi se po mnenju antičnih ljudi kazal v razcvetu rastlinskega življenja. Posledica pijanosti pri kristjanih, ravno nasprotno pomeni simbol zablode, s katero bog kaznuje neverne. Ta pijača je v vseh bližjih verah pijača bogov. Ker je tesno povezana s poganskimi obredi, je bila pri kristjanih včasih prepovedana (Chevalier 2006, 658–659).

Simbol vina ni skupen le Dionizu in Jezusu. Primož Trubar je npr. v svojem delu Katehismus s dvejma izlagama, med drugim podal tudi primerjavo med poganskimi bogovi in katoliškimi svetniki. Katoliškega svetnika Urbana je primerjal z Dionizom. Sveti Urban je zaveznik vinogradnikov, vina, sodarjev in je upodobljen z grozdem v roki, tako kot ponekod Dioniz (Slovenski biografski leksikon 1991).

5 VPLIV GRŠKE RELIGIJE NA KRŠČANSTVO

Freke in Gandy⁷ se glede na to, da lahko najdemo še veliko več podobnosti, kot sem jih prikazala v nalogi, sprašujeta, kako obrazložiti le-te podobnosti med Jezusom in Dionizom. Prva možnost, ki sta jo upoštevala je, da je bila prava biografija Jezusa kasneje prekrita s pogansko mitologijo. Ta ideja lahko pride v poštev za tiste aspekte Jezusove zgodbe, ki so očitno mitični, kot npr. deviško rojstvo. Ker pa je moč najti tako veliko podobnosti med miti o Dionizu in domnevno biografijo Jezusa, se s to idejo avtorja nista zadovoljila in se jima zdi neustrezna. Avtorja se sprašujeta, kaj sledi iz opažanja, da je toliko elementov oz. motivov iz zgodbe o Jezusu podobnih ali enakih poganskim: Je bil Jezus sploh zgodovinska oseba, ali pa je nastal kot sestavljanje poganskih mitov (Freke in Gandy 1999, 61–62). Med deli starorimskih piscev, ki bi lahko bili Jezusovi sodobniki in jih je ogromno, npr. ne moremo najti niti enega, ki bi se nanašalo na Jezusa. Glede na to, da je bil Jezus obsojen na križanje s strani Poncija Pilata, bi ta podatek skorajda moral obstajati. Edini avtorji, ki omenjajo karkoli zanimivega, so Plinij, ki je napisal kratek odstavek cesarju Trajanu o tem, kako se spopasti s težavnimi kristjani. Zgodovinar Svetonij je zapisal, da so leta 64 kazni doletele kristjane. Rimski zgodovinar Tacit pa piše o požaru v Rimu leta 64 in o tem kako je cesar Nero zblaznel, nato pa za požar krivil kristjane, ki so bili pod vodstvom Jezusa, usmrčenega s strani pooblaščenca Poncija Pilata. Tacit sicer govori o Jezusu, vendar približno 50 let kasneje, ko bi se naj dejanski dogodek zgodil. Edina stvar, ki bi Tacitovo pisanje naredila za dokaz o obstoju Jezusa, bi bile kopije zapisov, ki so jih hranili Rimljani. Vendar Tacit že Pilata imenuje za pooblaščenca Judeje v resnici pa je bil »prefekt«⁸. Zato Freke in Gandy menita, da se sklicuje na govorice tistega časa. Glede na to, da Jezusa ni moč najti v rimskih tekstih lahko sklepamo, da zgodovinsko ni obstajal ali pa za Rimljane ni bil vreden omembe. Prav tako ni najti nobenega dokaza o zgodovinskem obstoju Jezusa v judovski zgodovini. Le-ti govorijo o »Yeshu«, ki v Grčiji postane »Jesus«. Mogoče pa ti odlomki govorijo o Jezusu iz evangelijskih. Edine dokaze o obstoju Jezusa lahko najdemo v novi zavezi Biblije, v Matejevem, Markovem, Lukovem in Janezovem evangeliju, ki pa si še sami med seboj nasprotujejo. Matej npr. ne omenja Betlehema ali deviškega rojstva, Luka pa. Niti v apostolskih delih ali pismih apostolov ni dokazov (Freke in Gandy 1999, 134-151).

⁷ V diplomskem delu se navezujem predvsem na delo Frekeja in Gandyja, saj je moj cilj prikazati podobnosti med Jezusom in Dionizom, ki pa jih avtorja podrobno raziskujeta. Poudariti pa je treba, da seveda obstajajo kritike njihovih raziskav oziroma knjig.

⁸ Pri starih Rimljanih visok upravni uradnik.

Velik apostol duhovnega toka, imenovanega gnosticizem, je bil Pavel, ki je tradicionalno prikazan kot literalist. V nasprotju z evangeliji nove zaveze, Pavel ne govori o Jezusu kot o osebi, ki je dejansko živela. Zanj je Jezus mitska figura, njegove zgodbe pa kažejo pot, kateri je treba slediti, da realiziramo kristusa v sebi, saj smo člani kristusovega telesa. V njegovih pisanjih najdemo osnoven mit o Jezusu, ki je zapisan v gnostičnem jeziku in podaja učenosti gnosticizma (Freke in Gandy 2001, 39–42). Gnostiki učijo, da je naša bistvena identiteta dobro. Poganski in krščanski gnostiki imenujejo zavest, ki je v vseh nas, logos (Freke in Gandy 2001, 111). Za Pavla je torej Jezus kristus brezčasna mitična figura, tako kot je to poganski Oziris-Dioniz. Dokazi namigujejo na to, da nova zaveza Biblije ni zgodovina dejanskih dogodkov, temveč zgodovina evolucije krščanske mitologije (Freke in Gandy 1999, 134–151).

Drugo vprašanje, ki se zastavlja avtorjema, pa je možnost, da je Jezus še ena verzija Ozirisa-Dioniza. Če ne bi bili rojeni v krščanski kulturi, verjetno mitov o Jezusu ne bi interpretirali kot čiste, popolne mite, po možnosti absolutno resnične, tako kot nihče ne verjame, da so miti o Dionizu resnični (Freke in Gandy 1999, 61–62). Nilsson ugotavlja, da je od 4. stol. pr. n. št. prišlo do spremembe pri dojemanju misterijev. Pravi, da ni šlo ravno za ponarejanje izvorov, temveč za razvijanje ideje o božjem otroku kot mesiji. Utopija pozne antike je Odrešenik sveta, ki bo znova postavil Davidov prestol in ustanovil kraljestvo miru in pravičnosti (Nilsson v Frank 2003, 102).

Večina prvih krščanskih intelektualcev je poznala pogansko filozofijo in se dobro zavedala podobnosti z njihovo doktrino. Clement iz Aleksandrije npr. vidi evangelije kot »popoln platonizem«. Za mučenca Justina, ki je bil krščanski apologet, so bili Sokrat, Heraklit in drugi grški filozofi, kristjani pred kristusom. Po njegovem mnenju so podobnosti med pogansko religijo in krščanstvom, rezultat diabolčne mimikrije. Zlobni duhovi oziroma hudič pa je tisti, ki je krščansko doktrino podal poganom, da bi zmedel kristjane. S tem bi se preverila moč njihovega verovanja. Pravi, da vsa modrost, ki jo poznamo kot pogansko, ne prihaja od njihovih prerokov, temveč iz krščanstva (Freke in Gandy 1999, 64–65).

Dva tisoč let je naša kultura verjela, da je krščanstvo unikatno in revolucionarno razodetje, vendar to očitno ni res. Očitno je, da je krščanska doktrina nastala iz poučevanja misterijev in da poganski mit o Ozirisu-Dionizu nakazuje zgodbo o Jezusu (Freke in Gandy 1999, 88). Vendar nimamo nobenega dobrega razloga, da gledamo na zgodbe o Ozirisu-Dionizu kot na mite in na

zgodbe o Jezusu kot na njihovo izpopolnitev. Kaj takega bi bil le kulturni predsodek (Freke in Gandy 1999, 194–195).

5.1 KRŠČANSTVO KOT SINKRETIZEM

Ko se je krščanstvo začelo širiti v helenistični svet in je bilo med kristjani vedno več nejudov, so se prvotne krščanske ideje, ki jih je zaznamoval judaizem, začele križati z grškimi, platonističnimi, neoplatonističnimi in stoičnimi filozofskimi idejami (Smrke 2000, 198). Jezus ni podoben le Dionizu, potrjuje tudi judovska pričakovanja mesije. Glede na njegovo smrt in vstajenje pa lahko rečemo, da je Dioniz (Smrke 2000, 195). Jezusova zgodba ima tudi judovske mitološke motive, še posebej iz zgodbe o Eksodusu, v kateri je Mojzes vodil svoje ljudstvo iz ujetništva v Egipt, v obljubljeni deželo. Mojzes naj bi npr. 40 let oblegan s kačami taval po divjini, Jezus naj bi 40 dni in noči taval po divjini oblegan z dvomi in skušnjavami, v obliki hudiča. Mojzes naj ne bi sam pripeljal izbrane ljudi v obljubljeni deželo, ampak je določil preroka Joshua, ki v grščini pomeni Jezus, da jih popelje na končno destinacijo. Joshua predstavlja novo pogodbo judovskih misterijev, ki nadomestijo stare zakone in tradicije, ki jih je predstavljal Mojzes. Zato najprej izbere 12 pripadnikov, prav tako v mitu o Jezusu Jezus najprej izbere 12 apostolov. Judovski običaj pashe je v mitu o Jezusu postal sveti obrok, pri katerem Jezus deli kruh in vino kot simbola njegovega telesa in krvi. Takih podobnosti med mitom o Jezusu in mitom o Eksodusu je veliko in očitno je, da so ustvarjalci mita o Jezusu priredili prej obstoječo judovsko mitologijo (Freke in Gandy 1999, 194–195). Tudi mitolog Johann Arnold Kanne, ki je sledil Hamannu, ki je trdil, da je krščanstvo starejše od poganstva in judovstva, je v svojih zadnjih dveh delih podal misel o rojstvu kristusa iz antičnih misterijev (Kanne v Frank 2005, 237).

Glede na križanje idej, na podlagi katerih je nastalo krščanstvo, je le-ta veličasten sinkretizem. Katoliško mnenje to zanika in pravi, da sinkretizem obstaja le pri drugih verstvih. V besedilih nove zaveze najdemo apostolske, judovske, judovskokrščanske, tipično krščanske, rimske, grške, gnostične, stoične in še kakšne prvine. O procesu sinkretizma govorimo, ko nova religija še ni nastala kot celota, različne verske prakse pa se že združujejo z lastnimi. Prav tako se pojem uporablja, ko zatirani prilagodijo svojo religijo religiji zatiralcev, zaradi preživetja ali upora. Sinkretizem lahko nastopi tudi kot harmonizacija (Boff 1986, 163–168). Proti temu sinkretizmu sta nastopila Thils in Visser't Hooft, ki pravita: »Pri tem nazoru gre za trditev, da v zgodovini

sploh ni enkratnega razodetja, temveč so samo mnoge različne poti do božje resničnosti, da so vse formulacije verskih resnic ali izkustev po svojem bistvu nezadosten izraz ene resnice in da je zato treba vse verske ideje in izkustva kar najbolj harmonizirati in ustvariti človeštvu univerzalno religijo.« (Thils in Visser't Hooft v Boff 1986, 165). Boff se s tem ne strinja, saj bi tako dobili umetno religijo, sinkretizem pa bi bil le niz različnih prvin, brez organskega življenja. Sinkretizem je lahko tudi »prevod«, ko neka religija uporablja kategorije, dejanja na obredih, izročila druge religije, da bi predala naprej svoje lastno oznanilo, te prvine pa nato postanejo sestavni del religije. Sinkretizem je lahko tudi proces stapljanja, ko eno verstvo vsrka vase oznanila drugih verstev, jih interpretira in jih uporabi kot lastno identiteto (Boff 1986, 165–168). Za krščanstvo so značilni vsi naštetih sinkretizmi, z grško religijo pa ga povezuje sinkretizem kot prevod in sinkretizem kot stapljanje, saj je krščanstvo prevzelo obredna dejanja in izročila Dionizovih misterijev, jih interpretiralo in sprejelo kot del lastne identitete.

6 SKLEP

Glede na ugotovitve v diplomski nalogi, lahko rečem, da se je raziskovalno vprašanje izkazalo za smiselno. V nalogi je navedenih veliko podobnosti med Jezusom in Dionizom, iz česar lahko sklepamo, da je imela grška religija velik vpliv na krščanstvo. To nam dajo npr. vedeti že napisi in terminologija krščanstva do 3. stoletja, ki je bila v grščini (Donini 1965, 295). Vendar grška religija ni edina, ki je imela vpliv na krščanstvo. Ob širjenju krščanstva v helenistični svet, so se prvotne krščanske ideje začele križati z ostalimi filozofskimi idejami (grškimi, platonističnimi, neoplatonističnimi in stoičnimi), sprožili so se intenzivni sinkretistični procesi. Krščanstvo je črpalo snov/ ideje iz številnih verskih tradicij bližnjega okolja, v katerem se je doktrinarno oblikovalo v prvih stoletjih našega štetja, zato je zelo težko določiti njegov izvor. Posledično najdemo podobnosti med različnimi religijami. V mučeništvu si npr. nista podobna le Jezus in Dioniz oziroma grška in indoevropska religija, temveč kulti po celem svetu (Girard 1984, 820).

Krščanstvo ni nastalo naenkrat, temveč je posledica dolgotrajnega procesa. Število kristjanov je zelo hitro naraščalo, vendar s tem ni prišlo do izumrtja poganstva. Poganski misteriji so se, po mnenju Frekeja in Gandyja (1999, 250), transformirali v krščanstvo, zato lahko rečemo, da je le-to v veliki meri nadaljevanje poganstva. Krščanstvo pa želi narediti vtis, da temu ni tako in da

ima njihova religija lasten izvor in značilnosti. Zato so želeli prikriti podobnosti s poganstvom in uničevali dokaze o njegovem obstoju.

Beseda mit danes na zahodu pomeni neresnično in izmišljeno zgodbo, v katero dvomimo zaradi določenih razlogov (Cavendish in Ling 1988, 33). Tako pri Dionizu oziroma grški religiji kot pri Jezusu oziroma krščanstvu, gre tu, iz stališča znanosti, za številne mite. V krščanstvu se sicer še vedno pojavlja vprašanje ali je Jezus zgodovinsko obstajal ali ne, na katerega ni dokončnega odgovora, vendar to ne spremeni dejstva, da so zgodbe o Jezusu miti. Nekateri avtorji, med njimi sta tudi Freke in Gandy, so tisti, ki govorijo o njegovi nezgodovinskosti, drugi pa le temu nasprotujejo in kritizirajo njune raziskave.

Ne glede na to kako gledamo na krščanstvo in na pogansko religijo oziroma kakšno je naše mnenje, obstaja ena osnovna in trajna filozofija, ki je v središču poganskih misterijev in krščanstva. S tem sta ti dve tradicionalno sovražni religiji, dejansko bližnji sorodnici (Freke in Gandy 1999, 256).

Če pogledamo širše, je pomembno, da kristjani, med katerimi jih je veliko tudi takih, ki so literalisti in verjamejo v vsako besedo, ki je zapisana v Bibliji, spoštujejo in priznavajo tudi ostale religije oziroma jih začnejo spoštovati in jih ne kritizirajo ali celo sovražno nastopajo proti njim. Glede na to, da se je krščanstvo oblikovalo na podlagi številnih religij in lahko njihove elemente najdemo tudi v njem, taki kristjani s svojim vedenjem nezavedno kritično nastopajo proti svoji religiji in s tem tudi proti sebi.

7 LITERATURA

- Boff, Leonardo. 1986. *Cerkev: karizma in moč: razprave o bojeviti ekleziologiji*. Ljubljana: Založba Obzorja.
- Cavendish, R. in Trevor O. Ling. 1988. *Mitologija: Ilustrirana enciklopedija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Chevalier, Jean in Alain Gheerbrant. 2006. *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Donini, Ambrogio. 1965. *Oris zgodovine verstev*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- *Duccio di Buonisegna: The complete works*. Dostopno prek: [http://www.ducciodibuoninsegna.org/Rucellai-Madonna-\(detail-1\)-1285.html](http://www.ducciodibuoninsegna.org/Rucellai-Madonna-(detail-1)-1285.html) (25. avgust 2012).
- Eliade, Mircea. 1996. *Zgodovina religioznih verovanj in idej*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Frank, Manfred. 2003. Enharmonična zamenjava Dioniza in kristusa pri Hölderlinu, v romantiki in antiki. *Poligrafi: revija za religiologijo, mitologijo in filozofijo* 8 (31/32): 85–103.
- --- 2005. *Prihajajoči bog*. Ljubljana: Literarno umetniško društvo Literatura.
- Freke, Timothy in Peter Gandy. 1999. *The Jesus mysteries: Was the »original Jesus« a pagan god?*. New York: Three rivers press.
- --- 2001. *Jesus and the goddess: The secret teachings of the original christians*. London: Thorsons.
- Girard, René. 1984. Dionysus versus the Crucified. *MLN* 99 (4). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/info/2905504> (24. april 2012).
- Howatson, M.C. 1989. *Antika: leksikon*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Osvald, Monika. 2000. Vila misterijev v Pompejih kot prizorišče dionizičnih iniciacij. *Poligrafi* 5 (19/20): 225–281.
- Lévi-Strauss, Claude. 1955. The structural study of myth. *The Journal of American Folklore* 68 (270). Dostopno prek: <http://people.ucsc.edu/~ktellez/levi-strauss.pdf> (25. avgust 2012).

- Ranke Heinemann, Uta. 2000. *Ne in amen: napotilo za verski dvom*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Slovenski biografski leksikon. 1991. *Trubar Primož*. Dostopno prek: <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:3985/VIEW/> (28. junij 2012).
- Smrke, Marjan. 2000. *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2010. Božič kot popdizajnerski prenašalec. *Dnevnik.si*, 20. november. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/objektiv/vec_vsebin/1042404383 (23. april 2012).
- Svetopisemska družba Slovenije. 2006. *Sveto pismo na internetu*. Dostopno prek: <http://www.biblija.net/biblija.cgi?lang=sl> (8. maj 2012).